

JURIDISK FORENINGSS AARBOG

FOR

VINTEREN 1929—30

TRYKT SOM MANUSKRIFT TIL BRUG FOR
FORENINGENS MEDLEMMER

KØBENHAVN
NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJER)

1930

INDHOLD.

	Pag.
Foreningen	5
Generalforsamlingen	6
<i>Johs. Scharling</i> : Indførelse af Meddomsmænd i Straffesager	8
<i>Knud Malling</i> : Om traumatiske Neuroser, med sær- ligt Henblik paa Erstatningsspørgsmaalet.....	12
<i>Karsten Meyer</i> : Det juridiske Studium.....	14
<i>Fr. Stang</i> : Nogen Forgrundsskikkelser i nordisk Retsvidenskab	31
<i>Victor Hansen</i> og <i>N. J. Gorrissen</i> : Motorlovgivningen	32
<i>Henry Ussing</i> : Erstatningsansvar, Forsikring og Re- gres indenfor Skadeforsikringens Omraade.....	33

Moderne refererede af Højesteretssagfører N. J. Gorrissen.

FORENINGEN.

Den 17. September 1929 afgik Foreningens Formand Professor Dr. jur. Carl Torp ved Døden.

Mødet den 30. September 1929 indlededes af den nyvalgte Formand Professor Dr. jur. *Henry Ussing* med følgende Mindeord:

Siden Foreningens sidste Møde er dens Formand, Professor *Carl Torp* afgaaet ved Døden. Det smukke Eftermæle, han har faaet fra alle Sider, viser, hvor stor en Betydning han har haft, og det staar Dem saa friskt i Minde, at jeg ikke behøver at tilføje meget.

Torp staar vel først og fremmest som Strafferetsforskeren og Føreren i Kampen for en tidssvarende Straffelov, og hvad han udrettede paa dette Felt og ganske særlig hans Straffelovsudkast vil for lange Tider sikre ham en hæderfuld Plads blandt sin Tids Jurister. Men Torp begrænsede sig ikke til Strafferetten. Han var en af de mest alsidige Jurister i vor Tid. Som ung syslede han baade med processuelle og arveretlige Emner, og Formueretten har næppe nogen Gren, som han ikke har været inde paa. Han begyndte sin næsten 50-aarige Forfattervirksomhed paa Obligationsrettens centrale Omraader, og i hans sidste Aar syntes Formueretten atter at drage ham stærkest. Under Formueretten faldt jo ogsaa hans Deltagelse i Arbejdet paa Nordisk Fælleslovgivning.

Torp havde den ægte Videnskabsmands Forskeraand. Derfor maatte han ogsaa fortsætte sit videnskabelige Arbejde, efter at han havde forladt Universitetet, og selv da han blev ældre, tog han med Iver helt nye Problemer op.

Men Torps levende og udholdende Interesse for Juraens forskellige Grene har vist sig paa en Maade, som vi har særlig Grund til at mindes her. Torp har været Medlem af Juridisk Forening lige fra dens Begyndelse i 1881, og samme Aar allerede kom han ind i Bestyrelsen, og han sad der i alle 48 Aar. Formand blev han efter Jul. Lassen's Død i 1923. Allerede i Foreningens første Aar har Torp holdt Foredrag her, mærkelig nok om et strafferetligt Emne. I de følgende Aar har han holdt Foredrag over processuelle og forfatterretlige Emner og senere selvfølgelig over strafferetlige Emner. Adskillige vil endnu erindre det Fællesmøde med Kriminalistforeningen, hvor Torp i 1917 gjorde Rede for sit Straffelovsudkast. Torp deltog ogsaa hyppigt i Diskussionerne med vægtige Indlæg. Han var i det hele et af de mest interesserede og aktive Medlemmer; han gav regelmæssig Møde, og selv i de senere Aar tog han Del i Samværet efter Møderne. Han befandt sig aabenbart vel henede og glædede sig over at møde gamle Venner og lære de unge Fagfæller at kende. Og med sin Hjertelighed og sit lune Smil skabte han Hygge om sig endog paa dette Sted.

Ære være hans Minde!

DEN AARLIGE GENERALFORSAMLING

afholdtes Mandag den 30. September 1929 i Odd Fellowpalæet og indledes af Formanden, Professor, Dr. jur. *Henry Ussing*, der holdt den ovenfor gengivne Mindetale over Foreningens afdøde Formand, Professor, Dr. jur. Carl Torp.

Overretssagfører *Niels Olesen* valgtes til Dirigent.

Denne gav Ordet til Overretssagfører *Ellis Henriques*, der af lagde Beretning. Medlemstallet, der den 1. September 1928 var 468, var den 1. September 1929 466. Han omtalte de i Aarets Løb holdte Foredrag. Han oplyste, at det extra Kontingent paa 10 Kr., som Bestyrelsen havde faaet Bemyndigelse til at opkræve i Anledning af forskellige Udgifter ved det 14de nordiske Juristmøde, ikke behøvede at blive opkrævet.

Han gennemgik Regnskabet, der var revideret af Foreningens Revisor, Byretsdommer *Elhoff*; det balancerede med 5846 Kr.

60 Øre. Kassebeholdningen, der pr. 1. Septbr. 1928 udgjorde 1057 Kr. 05 Øre, udgjorde 1. September i Aar 1749 Kr. 39 Øre. Der gaves Decharge for Regnskabet.

De hidtidige Bestyrelsesmedlemmer blev genvalgt, hvorhos nyvalgte Byretsdommer *Asbjørn Drachmann Bentzon*.

Bestyrelsen bestaar herefter af Professor, Dr. jur. *Henry Us-sing*, Overretssagfører *Axel Bang*, Højesteretsdommer *Julius Møl-ler*, Højesteretssagfører *Th. Knudtson*, Højesteretssagfører *Kar-sten Meyer*, Højesteretssagfører *Ø. Ahnfeldt-Rønne*, Landsdom-mer *Jesper Simonsen*, Sekretær i Justitsministeriet, Dr. jur. *Bo-rum*, Sekretær i Justitsministeriet *Faurholt*, Overretssagfører *Ellis Henriques* og Byretsdommer *A. D. Bentzon*.

Revisor Byretsdommer *Elhoff* genvalgtes.

INDFØRELSE AF MEDDOMSMÆND I STRAFFESAGER.

(Foredrag af Byretsdommer *Johs. Scharling* den 30. September 1929).

Foredraget udelades her, idet det findes trykt i U. f. R. 1929 B pag. 233 flg., hvortil henvises.

Diskussion.

Statsadvokat *Gammeltoft* mente, at man ikke kunde undgaa at drøfte Spørgsmaalet om, hvorvidt Meddomsmænd overhovedet skulde indføres, og det Spørgsmaal var efter Talerens Mening ikke uddebatteret.

Man havde nu i de 10 Aar, Retsplejeloven havde bestaaet, gjort mange Erfaringer. Visse gode Ting havde Retsplejeloven medført, først og fremmest Umiddelbarhed.

Paa andre Omraader derimod havde man gjort daarlige Erfaringer, dette gjaldt særlig med Hensyn til Nævningene.

Lægdommeres Medvirkning kendte man tidligere fra Sø- og Handelsretten og dér havde de ganske vist virket godt, men man kan ikke drage Slutninger derfra; Lægdommerne dér har altid været sagyndige, og de er blevet udvalgt paa en særlig Maade blandt kendte Folk. Nævningene derimod vælges i Flæng. De blev modtaget uden Skepsis, men Resultatet har trods ihærdigt Arbejde været tyndt.

Man ved efterhaanden en Del om, hvad der foregaar i Nævningenes Sind. Der er mange Nævninge, der bagefter har udtalt sig om deres Erfaringer, og det fremgaar af, hvad man saaledes har faaet at vide, at Nævningene ikke er gode. Taleren tænkte i denne Forbindelse slet ikke paa de mange Tilfælde med Frifindelse i Barnemordssager, hvor der gjorde sig et Benaad-

ningsmoment gældende. Han tænkte paa de mange navnløse Sager, almindelige Falsksager og deslige; dér støder man hyppigt paa, at Nævningene frifinder af Mangel paa Bevis. Ofte er Forholdet det, at de ikke har forstaaet noget som helst af det hele. Man maa ikke overse, at Forbrydelsen er en Specialitet, som den almindelige Borger ikke kender noget til, hans Fantasi har aldrig bevæget sig i Retning af Barnemord, Røveri eller Bedrageri. Juristerne derimod har den fornødne Sagkundskab, og hvorfor skal den ikke anvendes paa dette Omraade?

Nævninge kan slet ikke følge med i Bedragerisager, det bliver Vilkaarlighed det hele.

Meningen var, at Lægmands Medvirken skulde skabe Tillid, men Forholdet er det, at der altid har været Debat og mest Debat netop om Nævningesager.

Taleren mente, at naar det var gaaet saa galt herhjemme med Nævningeinstitutionen, var det fordi vi havde faaet den for sent. Borgerne er blevet for oplyste og for initiativrige. I England foregaar Nævningevoteringen paa den Maade, at Nævningene efter Dommerens Retsbelæring vender sig om og i Løbet af faa Minutter bliver klare over deres Standpunkt. Herhjemme bliver de lukket inde med sig selv og placeret omkring et grønt Bord og saa er det, den enkelte vil gøre sin Særmening gældende, og Resultatet bliver daarligt.

Taleren vilde snarere mene, at Lægmand skulde være med ved Bestemmelsen af, hvorvidt der skal rejses Tiltale eller ikke, idet Nævningefrifindelser hyppigt er Udtryk for, at der efter Nævningenes Mening overhovedet ikke burde være rejst Tiltale.

Det vil være ruinerende for en eventuel ny Straffelov, hvis det viser sig, at Lægdommerne ogsaa sætter sig udover den.

Blandt Lægmand er der sikkert ikke noget Ønske om at komme til at medvirke ved Retsplejen, det store Flertal vil helst ikke; de mener, at det kunde Embedsmændene nok selv klare. Mange tror, at man vil lægge Ansvaret over paa Nævningene netop i Tilfælde, hvor Embedsmændene ikke selv tør tage Stilling, og saa er det netop Nævningene frifinder, fordi de ikke vil gaa i den Fælde.

Forholdet er ogsaa det, at der i de fleste Straffesager ikke er

noget stort Problem; hvorfor skal man, fordi een af 1000 Sager kræver en særlig Behandling, give de andre 999 Sager samme Behandling.

Der er heller ingen Grund til at gøre Omkostningerne ved Retsplejen større end nødvendigt. Det er nok muligt, at Embedsmændene og Sagførerne vil synes godt om Meddomsmænd, men det er ingen Grund til at indføre dem. Man maa overveje, om Meddomsmændene vil tilføre noget godt eller ikke, eller om de Mangler, der hæfter ved Strafferetsplejen muligt kan afhjælpes paa anden Vis.

Dommer *Heide-Jørgensen* mente, at det vilde være gavnligt at faa Lægdommeres Medvirken i visse Arter af Sager, f. Eks. Automobilsager og Sager om illoyal Konkurrence, idet den juridiske Dommer dér ofte følte, at han ikke havde tilstrækkelig Sagkundskab.

Overretssagfører *Otto Bing* udtalte, at man maaske ved Indførelse af Meddomsmænd kunde opnaa det Gode, at man kunde komme bort fra Nævningene. Det farlige ved Nævningene er, at man lader dem alene uden Vejledning. Men Spørgsmaalet er, om man efter Grundloven kan afskaffe Nævningene.

Overretssagfører *Bay* vilde i sin Egenskab af Forsvarer udtale, at han var enig med Statsadvokaten i, at vi ikke skal have Meddomsmænd, hvorimod han mente, at vi skulde have Nævninge i langt flere Straffesager, næsten i alle. Nævningene har maaske nok skuffet Anklagerne, men ikke Forsvarerne. Det er altfor lidt, at kun 1 pCt. af samtlige Straffesager gaar til Nævningebehandling; hvis Nævningene ikke forstaar Sagerne, er det maaske Anklagemyndighedens og Forsvarerens Fejl. Efter Talerens Mening kunde man uden større Bekostning udvide Nævningesagerens Antal, og saa burde man se at komme bort fra en Del af de Fomaliteter, som Nævningesagerne i Øjeblikket er belempret med. Derimod mente Taleren, som før nævnt, ikke, at der burde indføres Meddomsmænd. Det vilde efter Talerens Mening være heldigt, hvis man kunde undgaa den indgaaende Behandling hos Politiet, som Sagerne nu faar. Politiet er for grundigt, tumler for meget med Sigtede.

Overretssagfører *Henrik Sachs* vilde overfor Statsadvokat

Gammeltoft fremhæve, at der i alle Straffesager i hvert Fald er ét Problem, nemlig Strafudmaalingen. Hvis vi faar en ny Straffelov, vil vi netop komme til at trænge til Meddomsmænd ved Strafudmaalingen. Taleren mente, at det hverken kunde nytte at drøfte Nævningenes Afskaffelse eller Udvidelse af deres Omraade; det sidste har vi navnlig ingen Penge til. Vi maa holde os til det praktiske, hvad vi kan opnaa. Taleren bemærkede til Dommer Heide-Jørgensen, at der ved Spørgsmaalet om Indførelse af Meddomsmænd i Straffesager slet ikke tænkes paa Indførelse af særlig sagkyndige Dommere. Det var et Spørgsmaal for sig, om man i visse Sager skulde anvende særlig Sagkyndige.

Foredragsholderen replicerede derefter, idet han udtalte, at Diskussionen jo desværre ikke i særlig Grad havde drejet sig om det Emne, han havde behandlet i sit indledende Foredrag. Han kunde ikke tænke sig andet end, at Lægmænd kunde og vilde tilføre gode Elementer, de kan tilføre Drøftelserne noget nyt, man maa erindre, at Loven er en Ramme, der i det enkelte Tilfælde skal udfyldes, og det er netop i denne Henseende, at Lægmændene kan gøre god Fyldest.

OM TRAUMATISKE NEUROSER, MED SÆRLIGT HENBLIK PAA ERSTATNINGSSPØRGSMÅLET.

(Foredrag af Dr. med. *Knud Malling* den 28. Oktober 1929).

Foredraget udelades her, idet det findes trykt i U. f. R. 1929 B pag. 312 flg.

Diskussion:

Landsdommer *Haack* spurgte Indlederen, hvorledes han mente, Domstolene skulde stille sig med Hensyn til Erstatning for Arbejdstab til Tilskadekomne, der led af »traumatisk Neurose«. Naar en Tilskadekomnen under en civil Sag krævede Erstatning for det Tab, han havde lidt ved gennem en længere Periode at være uarbejdsdygtig paa Grund af »traumatisk Neurose«, kunde Taleren ikke indse, at Domstolene kunde slippe for at tilkende den Tilskadekomne, der faktisk havde været syg, en saadan Erstatning.

Indlederen udtalte hertil, at der formentlig maatte tilkomme Tilskadekomne saadan Erstatning.

Landsretssagfører *Gorrissen* fremhævede, at det i mange Tilfælde kunde være vanskeligt hurtigt at opnaa den definitive Afgørelse, som Indlederen anbefalede. Man stødte hyppigt paa det Tilfælde, at en Tilskadekomnen, der fremsatte et Erstatningskrav, overfor den, der var Skyld i det Uheld, der havde frembragt den traumatiske Neurose, nægtede at tage Skridt til at faa Sagen rejst og afgjort. Taleren havde været ude for et Tilfælde, hvor samtlige Læger, der havde undersøgt en Tilskadekomnen, der led af »traumatisk Neurose«, havde erklæret, at han utvivl-

somt vilde være rask og arbejdsdygtig, hvis han fik Erstatnings-sagen afgjort. Den Tilskadekomne nægtede imidlertid i lang Tid at søge Sagen afgjort, fordi han, som han sagde, ikke kunde opgøre sit Erstatningskrav, eftersom han vedblev at være syg. Domstolene kan her blive stillet overfor et vanskeligt Problem.

Landsdommer *Hvidt* henledte Opmærksomheden paa, at man, naar der i en Sag foreligger Lægeerklæringer, kan indhente Udtalelse fra Retslægeraadet angaaende disse Lægeerklæringer. Det er netop en af Retslægeraadets Opgaver at kontrollere saadanne Lægeerklæringer.

DET JURIDISKE STUDIUM.

(Foredrag af Højesteretssagfører *Karsten Meyer* den 25. November 1929).

Højesteretssagfører *Karsten Meyers* Theses.

1. Retsstudiets Opgave er at udvikle Evnen til selvstændig juridisk Tænkning og at give sikkert Kendskab til den gældende Rets Grundsætninger. Eksamen bør derfor lægge Hovedvægten paa Forstaaelsen, der kun kan skabes ved Universitetsundervisning, ikke paa Udenadslæren, der kan indterpes af Manuduktører.
2. Studietiden — 5—6 Aar — bør forkortes, dog ikke under 5 Aar; dette bør paases ved en Reform, navnlig hvis 2den Del bør deles, hvad meget taler for.
3. Der bør efter Samraad med Censorerne indføres en fast Undervisningsplan, og et af Fakultetets Medlemmer bør ansættes som Undervisningsinspektør og føre Tilsyn med Undervisning og Eksamen i samtlige Fag. Han aflægger hvert Aar en Redegørelse til Fakultetet, der tilstilles Censorerne og gennemgaas paa et Møde med disse.
4. I alle Fag bør der forefindes Lærebøger og trykte Angivelser af Eksamensfordringer, derunder særligt forsaavidt angaar Positiviteter.
5. Af Hovedfagene bør der ved Eksamenskarakteren og ved flere Eksamensspørgsmaal lægges mere Vægt paa Formueretten, medens andre Fag, som bl. a. Proces og Strafferet indskrænkes. Udenadslæren af Grundlovs- og Straffelovs-paragraffer afskaffes.

Eksamen bør bl. a. bestaa i skriftlige og mundtlige Løsninger af konkrete Retstilfælde, der teoretisk bør begrundes (jfr. Munch-Petersens Retstilfælde).

I det hele bør der i højere Grad end nu lægges Vægt paa det praktiske Formaal for Studiet (jfr. ad 10).

6. De mere specielle Fag: Retshistorie, Folkeret, Statistik og Søret, bør sættes tilbage i anden Plan ved Eksamenskarakteren og bør omlægges fra den nuværende Form. Romerretten bør afskaffes som Fag, maaske ogsaa Retshistorie.
7. Den i Strid med Eksamensanordningen afskaffede almindelige Retslære og Læren om Retskilderne bør paany indføres.

De enkelte »Specialers« Omraade bør indskrænkes, men uddybes jfr. den nuværende Behandling af Obligationsretsspecialiet, samtidig med at der indenfor de enkelte dertil egnede Fag indføres flere »Specialer«, og en Fordeling af »Specialerne« imellem de Studerende foretages af Fakultetet.

8. Professorer og (eventuelt) Docenter bør foruden Udgivelsen af Lærebøger og Afholdelse af Eksamen og videnskabelige Seminarieøvelser for viderekomne væsentligt kun have Pligt til at foretage Gennemgang af »Specialer«, Opgaver og Eksamensspørgsmaal (jfr. ad 5 in fine). Der bør ved Fastlæggelsen af deres Arbejde tages fornødent Hensyn til det videnskabelige Arbejde, der er Hovedopgaven for en Universitetslærer.
9. Undervisningsassistenter, der træder i Stedet for Universitetsmanuduktører, bør foretage den egentlige Gennemgang af Stoffet ved Eksaminatorier, der ogsaa afholdes i Eksamenstiden og sikre Gennemførelsen af Undervisningsplanen ved Professorernes Forfald.
10. Der bør ansættes Lektorer hentede fra det praktiske Liv, som forudsat ved Eksamensreformen i 1902. Disse Lektorer kan tillige være Censorer.
11. Hele Ordningen bør gennemdrøftes af et Udvalg sammensat af Professorer, Dommere, Sagførere og administrative Embedsmænd, der undersøger Muligheden for at supplere Universitetsstudiet med en praktisk Uddannelse, der afsluttes med en Prøve, jfr. Justitsministeriets Skr. af 13. Novbr. 1929 og Forslaget om »juridisk Værnepligt« som Dommerfuldmægtig.

Dette Møde berammedes i September Maaned under andre Forhold end i Dag, forinden Aabenbarelsen af Manuduktions-skandalen, Afsløringen af de tre Manuduktører, hvis Efterspil i disse Dage behandles ved Retten, og endelig Justitsministeriets Initiativ, hvorefter det ikke er det nuværende Studiums Mangler alene, der er paa Dagsordenen, men et fremtidig Studiums Indretning, idet Justitsministeriet nu ønsker en Omordning af det juridiske Studium, hvortil jeg tror, det vil finde Tilslutning fra mange Sider.

Da Eksamen for snart en Menneskealder siden reformeredes, var det Fakultetet, der gennem Professor *Bentzon* gav Stødet dertil, men der udarbejdedes af et Udvalg af praktiske Jurister et Reformforslag, som saa behandlede af Fakultetet, der delvis gav det sin Tilslutning, hvorefter den kongelige Anordning udstedtes efter Fakultetets Indstilling.

Jeg vil tro, at den heldigste Vej vil være, at Fakultetet mødtes med det praktiske Livs Mænd i en Kommission, hvis Indstilling kunde danne Grundlaget for den kommende Ordning.

Regeringen har rejst Spørgsmaalet om en praktisk Uddannelse i Tilslutning til Studiet, en Ordning, som jeg haaber kan gennemføres, men denne staar i Forbindelse med saa mange Spørgsmaal: Dommerfuldmægtigenes private Praksis etc. etc., at jeg ikke vil bringe denne ind under denne Aftens Rammer, og selv om en saadan Ordning er aldeles bestemmende for Studiet, tror jeg dog, at selv dette kan og bør danne Grundlaget for Diskussionen her. Den anden Side kræver selvstændig Behandling. Hvis vi havde vor nuværende Retspleje, men ikke omtalte Sagførere i selve Loven, vilde man have den Ordning, vi nu har ved Studiet.

Studiet drives hos uansvarlige private Manuduktører, og hele det officielle Apparat Eksamen, Forelæsninger etc. har til Forudsætning, at dette ikke er Tilfældet.

Lad os se Sandheden i Øjnene og *enten* afskaffe Universitetets Medvirkning og gøre det til en ren Eksamenskommission, hvad jeg vil anse for aldeles utilstedeligt, *eller* indrette et virkeligt Universitetsstudium, som kendt indenfor alle andre Fakulteter og ved alle udenlandske juridiske Fakulteter. At Manuduktionen i et vist Omfang supplerer Universitetets Arbejde, gør ingen

Skade, men hvis vi er ude i Forhold som de nuværende, hvor det altovervejende Studium for det altovervejende Flertals Vedkommende ikke sker paa Universitetet men hos Manuduktører, saa er det hele en kalket Grav.

Naar jeg særlig ønsker en alvorlig Gennemdrøftelse af Universitetsstudiet, skyldes det, at jeg vilde anse en Uddannelse af Juristerne, hvorved alle disse gjordes til »danske Jurister« for intet mindre end en Ulykke, og jeg tror, det er den uomgængelige Følge af det nuværende Systems Fortsættelse.

I Studieaarene bør og kan der lægges et Grundlag, der varer Livet ud.

Dansk juridisk Videnskab staar saa højt og har saa fremragende Repræsentanter indenfor Fakultetet, at vi ikke kan taale, at denne Kulturkilde udtørres.

Efter min Mening er enhver sund Praksis baseret paa Teori, og intet er skadeligere, end naar Folk glemmer det hos deres Evner, der skyldes Teorien.

Juristeri er Lægmands Jura, d. v. s. uvidenskabelig Jura, og uden et grundigt teoretisk Grundlag hos de dermed beskæftigede Personer præges Retsplejens og Administrationens Afgørelser af Løsgættighed, Uklarhed for ikke at sige Uvederhæftighed.

Man kan kalde det pessimistisk Jeronimus Syn, men efter min Mening savner de yngste juridiske Kandidater en forsvarlig Uddannelse, og det tager selv for de dygtige Aar at indhente, hvad der er blevet forsømt under deres Studietid, og jeg tror, de har mistet noget, som de senere overhovedet ikke kan erhverve sig, det Udbytte, som et virkeligt Universitetsstudium kan give.

Jeg har ogsaa haft Lejlighed til forinden med Universitets Lærere i Fag, der staar Juraen fjernt og med Jurister i og udenfor Fakulteterne i vore Nabolande at drøfte Reformplaner med de yngste Jurister, der nu fører an i Studenterraadet, og der fundet en Begejstring og Interesse, der maatte kunne kalde døde op af Graven.

I disse Dage, hvor alt tælles i Kroner og Øre, gør det godt hos en gammel Akademiker at se den Harme, som den berygtede Manuduktørannoncehistorie vakte, ligesom det har virket mere end ansporende at møde den Fortvivlelse over det nuværende

Studium, som præger de Studerende. Naar jeg mener, at det er værd at forsøge et Arbejde paa en Reform, er det fordi vort Fakultet efter alle Sagkyndiges Mening i Øjeblikket i videnskabelig Henseende staar saa højt, at man kan være sikker paa, at hvis de faar de rigtige Arbejdsforhold, vil de være i Stand til fuldtud at løse deres Opgave.

ad Thesis 1.

Hovedgrunden til Manuduktøernes Magt er:

- 1) manglende Plan i Undervisningen,
- 2) Usikkerhed ved Eksamen paa Grund af vekslende Eksaminatorer, idet Professorerne ikke kan overkomme selv altid at foretage Eksaminationen,
- 3) Specialerne har slaaet fejl,
- 4) Forelæsningsstunden er altfor kort, hvortil kommer, at Forelæsningsstunden hyppigt forkortes eller Forelæsningerne helt falder bort paa Grund af Professorernes Forfald som Følge af andre Embedsforretninger. Det er uheldigt, at der i Tilfælde af saadanne Forfald ikke finder nogen Konstitution af en Afløser Sted, hvilket man bruger i alle andre Embedsforhold,
- 5) 1. Del er utvivlsomt ganske forfejlet, den bestaar næsten udelukkende i Udenadslæren. Det bedste Bevis herfor er, at Manuduktion kan foretages af Studenter, der naturligvis ikke kan andet end indterpe Fagene gennem Udenadslæren.

ad Thesis 2.

Det, som Studenterne bør lære, bør kunne læres paa ca. 4 Aar. Men paa Grund af den store Tilstrømning af Studenter, kan man næppe gøre Studietiden kortere end 5 Aar.

For Øjeblikket er det saaledes, at Studiet praktisk talt varer i 6 Aar, en mindre Del tilendebringer Studiet paa $5\frac{1}{2}$ Aar og en mindre Del paa $6\frac{1}{2}$ Aar, hvilket er aldeles meningsløst. 4—5 Aar maatte i og for sig kunne være tilstrækkeligt her som andetsteds i Verden. Hvis vi derfor fik en tvungen praktisk Uddannelse, der afsluttedes med en Prøve, maatte man kunne forkorte Studietiden til 4 Aar.

ad Thesis 3.

Denne Thesis er i Virkeligheden den vigtigste.

Det har været paa Tale, at der skulde ansættes en Universitetsdirektør eller Universitetskansler. Heraf er jeg ikke nogen Tilhænger, hvis Universitetet selv tager Reformen op. Det vilde være et kulturelt Tilbageskridt. Det rigtige er, at et Medlem af Fakultetet tager Sagen i sin Haand for at sikre Plan og Orden. Sandheden er jo, at nu blander Professorerne sig ikke i hinandens Undervisning eller Eksamination, hvilket særligt er uheldigt, fordi Eksaminatorerne skifter.

Den Vejledning, der findes vedrørende det juridiske Studium, er forældet. I 2 Specialer er der f. Eks. i dette Semester ikke stillet Opgaver, hvilket de Studenter, der gik op til Eksamen nu ved Slutningen af dette Semester, netop trængte haardt til. Dette, at der ikke er stillet Opgaver, skyldes sikkert lovligt Forfald, men det er, som tidligere nævnt, en stor Misforstaaelse, at man holder op med Undervisningen, naar Professoren er borte, derfor bliver det ikke nok for Studenterne at følge Universitetets Undervisning.

ad Thesis 4.

Disse Krav er selvfølgelige, navnlig da Eksaminatorerne skifter. Jeg kan om dette Spørgsmaal henvise til, hvad Dr. jur. *Federpiel* nylig har udtalt i Dagspressen.

ad Thesis 5.

Foruden de nævnte Fag bør ogsaa første Civilret indskrænkes.

Jeg skal særlig nævne, at Læreren i Strafferet f. Eks. ikke kræver Straffeloven lært udenad, men hvad kan det hjælpe, naar den, der eksaminerer af og til i Stedet for Læreren i Strafferet, kræver det. Folkeforbundspagten kræves f. Eks. ogsaa til Dels lært udenad.

Med Hensyn til den Vægt, der bør lægges paa det praktiske Formaal for Studiet, spiller det naturligvis en Rolle, om der indføres en praktisk Uddannelse, der afsluttes med en Prøve.

ad Thesis 6.

Jeg tror at kunne sige, at alle er enige om, at den nuværende 1ste Del er aldeles forfejlet. Den er i Virkeligheden en Prøve i Hukommelseskunst.

Med Hensyn til Romerret, da er det sørgeligt at skulle afskaffe den, men i den Form, hvori den nu dyrkes, yder den intet, og noget lignende gælder Retshistorien.

Men selv om disse afskaffes som Fag ved Eksamen, bør der selvfølgelig ved Universitetet dog være Lærere i Retshistorie og Romerret, saaledes at der kunde dyrkes Studier af Viderekomne.
ad Thesis 7.

ad Thesis 8.

Professorerne bør ikke være Indterpere, de bør ikke have Dagen inddelt af et bestemt Skema.

ad Thesis 9.

Som Følge af det ad Thesis 8 bemærkede, bør der derfor ansættes Universitetsassistenter, ikke de hidtidige Universitetsmanuduktører, der ved Siden af driver privat Manuduktion, hvad der ikke burde finde Sted. Professorerne bør kontrollere disse Undervisningsassistenter og hyppigt overvære Undervisningen, saaledes at de kan staa inde for dem; Studenterne maa ikke falde i alle Slags Hænder, som ved den nuværende private Manuduktion.

ad Thesis 10.

Ønsket om Ansættelse af Lektorer hænger sammen med den praktiske Uddannelse. Den Lektor, der findes nu, og som Studenterne er udmærket tilfreds med, er taget fuldkommen med ind i Arbejdet ved Universitetet som Docent og Eksaminator. Højesteretssagfører *Ernst Møller* og det gamle Udvalg havde netop fremhævet Betydningen af Veksling ved de praktiske Lektorer. Løftet fra 1902 er ikke holdt, og Regeringen har ikke afslaaet Andragender om Bevillinger fra Fakultetet.

ad Thesis 11.

Det er ikke tænkeligt, at der vil blive Ro om en Ordning, hvor efter Sagen ordnes af Fakultet med en eventuel Forespørgsel til Censorerne, blandt hvilke der ingen Sagførere findes, og det er dog disse, der ser Størstedelen af Kandidaterne lige fra Eksamensbordet, ligesom jo en meget stor Del af Kandidaterne ønsker at uddanne sig til Sagførere. Naar man ser det Arbejde, der blev gjort i 1900—1901 af Praktikere, vil man forstaa, at Fakul-

tetet ikke kan ventes at kunne skabe en tilfredsstillende Ordning uden Hjælp udefra.

Jeg har nu gennemgaaet mine Theses, og der er ingen, der har Ret til at bestride, at jeg har rejst denne Kritik, hvorved jeg har søgt at bringe Interesse for en virkelig Reform frem, uden at jeg føler, hvor meget jeg personlig skylder Fakultetet, men Bevidstheden om Uholdbarheden i det nuværende Studium har gjort, at jeg mener, at en virkelig Kritik er nødvendig uden Hensyn til den Person, der fører Kritikken frem.

Diskussion.

Professor, Dr. jur. *Sindballe*. Taleren kunde ikke udtale sig paa Fakultetets Vegne; man havde holdt en Del Møder om de Spørgsmaal, der var blevet rejst. Man havde ogsaa haft Møde med Censorerne, men man havde endnu ikke afsluttet Behandlingen af Spørgsmaalene.

Først var der et Par Smaating, som Taleren vilde have til Side, inden han gik over til det egentlige. Det var et Par Smaating, som det i og for sig forbavsede Taleren, at Indlederen var fremkommet med.

Der var for det første dette, at der i indeværende Semester ikke skulde være stillet Opgaver i visse Fag, hvilket Indlederen bl. a. havde taget som Udgangspunkt for sin Paastand om, at der ingen fast Plan fandtes. Forholdet hermed var dette: Der var en Professor, der var blevet syg, og derfor var der blevet stillet én Opgave mindre, end ellers. Vi har en Plan, og den er altid blevet fulgt i alt væsentligt.

For det andet udtalte Indlederen, at han havde rettet en Henvendelse til Fakultetet, der ikke var blevet besvaret, hvorefter Bestyrelsen for denne Forening havde besluttet at indkalde til dette Møde. Fakultetet har ikke modtaget nogen Skrivelse fra Indlederen, saa den Henvendelse, der blev sigtet til, maa formodentlig have været et eller andet Indlæg i en Avis. At det skulde være som Følge af, at saadanne Indlæg var forblevet ubesvaret, at dette Møde var arrangeret, forekom Taleren usandsynligt.

Indlederen har forøvrigt vist stor Ensidighed, hvilket har paa- virket hans Forslag.

Thesis 1 vil vist ingen bestride, men det er galt udfra det, der er anført, at argumentere saa stærkt imod Udenadslæren. Det er urigtigt at tro, at man kan slippe for at lære en hel Del udenad. Det er i det juridiske Studium som i andre Studier, at visse Posiviteter maa man kunne. Dette har skabt Manuduktørvæsenet, men det er ikke rigtigt, at det har gjort Universitetet overflødigt.

Det vigtigste er dog vist de Bøger, som Professorerne skriver, det indrømmede Indlederen ogsaa, og paa det Felt tror jeg nok, at det tør siges, at vi ikke staar daarligt sammenlignet f. Eks. med Norge og Sverige. I Sverige har man ikke i den Grad som her trykte Fremstillinger, og var Forholdet saaledes her, kunde man sige, at det maatte være svært for Studenterne at gennemføre Studiet, for saa vidt de nuværende Krav opretholdtes.

Forholdet er jo ogsaa det, at det meste af Arbejdet fra Studenternes Side gøres hjemme i Selskab med Bøgerne. Det er skævt at tro, at Manuduktørvæsenet flourerer særligt ved det juridiske Fakultet.

I store Fag er det altid saaledes, at der findes Manuduktører, og det er slet ikke uheldigt, selv om de maaske ikke er nødvendige, og selv om man i og for sig godt kan klare sig med Bøgerne alene.

Hvad bliver der saa tilbage af Indlederens Betragtninger. Forelæsningerne skal indskrænkes, mener han, der skal indføres Undervisningsassistenter, der skal afløse Manuduktørerne, til en vis Grad ogsaa Professorerne. Jeg kan ikke se rettere, end at det kun er en Navneforandring, som ingen kunde have noget imod. Og saa skulde vel disse Undervisningsassistenter lønnes og udnævnes af Staten, men det vilde sikkert medføre en Merudgift paa opimod 100,000 Kr., og det faar man vist vanskeligt Staten til at gaa med til; saa maatte Studenterne betale selv, men saa opnaaede man ikke den Fordel, at Undervisningen blev gratis.

Det er sikkert bedst, at Udvælgelsen af Manuduktørerne foretages af Studenterne selv.

Det er blevet fremført, at det skulde være skadeligt med de store Hold, og at det var bedre med mindre paa en 10 Stykker. Hertil maa jeg sige, at min Erfaring nærmest er, at det er bedre

at undervise f. Eks. en Klasse paa 20 end et mindre Antal; det er ligesom Læreren er bedre oplagt, naar der er flere.

Iøvrigt har Indlederen sikkert lagt for megen Vægt paa Manu-
duktionsaffæren; denne kommer jo slet ikke Spørgsmaalet om
det juridiske Studium ved; det er helt forkert at kræve dybt-
gaaende Reforme, fordi der maatte have vist sig uheldige mo-
ralske Egenskaber hos en enkelt Manuduktør.

Indlederen har som Støtte for en Nyordning fremsat Tanker
af forskellig Art.

Der er for det første Tanker om det Pensum, der skal læres
og for det andet Tanker vedrørende den Prøve, Eksamen, der
skal aflægges. Det er Tanker, der kan finde Udtryk i en An-
ordning.

Det øvrige, Indlederen har fremført, er altsammen Tanker
vedrørende den Praxis, der følges ved Universitetet. Det gælder
f. Eks. det, der er udtalt vedrørende Udenadslæren; i Princippet
kan jeg være enig med Indlederen i, at for megen Udenadslæren
er af det onde, men det maa erindres, at det i mange Tilfælde er
saaledes, at hvis man skal lære et Stof korrekt og ordentlig, saa
kommer man ikke uden om, at man samtidig maa kunne en hel
Del udenad.

Den Slags Ting skriver man ikke om i Anordninger, det er
den daglige Praxis.

M. H. t. de to ovenfor omtalte første Punkter, nemlig Pensum
og Eksamen, da kan jeg ikke se, at de Tanker, som Indlederen
har fremført herom, skulde motivere Nedsættelsen af en stor
Kommission.

Det er rigtigt, at Eksamen spiller en stor Rolle, men det er da
i hvert Fald bedre, end at det er Protektion, der betyder noget.
Men naturligvis vilde det være rigtigere, hvis Eksamen kun be-
tød noget ved Ansættelsen; senere i Livet burde der naturligvis
lægges mere Vægt paa den Evne til at klare sig i det praktiske
Liv, som den paagældende havde udvist.

Kan der gøres noget fra Fakultetets Side for saaledes at komme
bort fra, at der tillægges Eksaminer altfor stor Betydning, vil vi
sikkert gerne gøre det.

De andre Spørgsmaal kan jeg med min bedste Vilje ikke se.

der er Grund til at forelægge for en Kommission, hvad enten saa Foredragsholderen vil kalde mig selvgod eller ikke.

Indlederen vil have Romerret og Retshistorie afskaffet, men han foreslaar det dog med et Suk. Folkeret, Statistik og Søret vil han have tilbage i andet Plan, men det er de vist i Forvejen, det er meget lidt vidtgaende Forslag.

Med Hensyn til almindelig Retslære er Forholdet det, at der har vist sig ikke rigtig at være Interesse for det, og derfor er Faget ebbet ud. Det er muligt, at her er en Lakune, men det maa jo erindres, at i de sidste 15 Aar er der kommet nye Love paa næsten alle Omraader, og det, at udarbejde hele dette Stof, er af Professorerne blevet sat i Forgrunden, og jeg tror, at dette har haft større Betydning, end hvis vi særlig havde taget os af den almindelige Retslære.

Jeg ser ikke rettere end, at Indlederens Reformforslag med Hensyn til Forandringer af Pensum er Petitesser, som der ikke behøves nogen Kommission for, thi det kan Fakultetet godt selv stille Forslag om sammen med Censorerne.

Hvad Eksamensordningen angaar, da har den særlig været drøftet indenfor Fakultetet; skal der Reformers til her, saa maa der i hvert Fald i første Række kræves pædagogiske Erfaringer repræsenteret, og i denne Henseende maa Lærere og Censorer dog vist være de mest kompetente. Den nugældende Ordning er sikkert bedre end den tidligere. Før havde man skriftlige Opgaver i alle Fag, og de forudsatte meget nøje Indsigt i Stoffet; de blev afskaffet for at komme den gamle Udenadslæren til Livs og i Stedet for blev indført Speciale-Opgaverne. Man ansaa det for vigtigt, at Studenterne blev opøvet i at lære et ikke for stort Stof nøjagtigt. Tidligere traf man hyppigt paa Overanstrengelse, det gør man vist sjældent nu.

Maaske kan man gaa lidt videre i Retning af den svenske Ordning med en større Deling af Eksamen.

Det er netop med Henblik paa Sverige blevet fremhævet, at dér var det saaledes, at en Kandidat med 3. Karakter kunde blive endog Højesteretsdommer. Det turde dog være et Spørgsmaal, om det kan anføres som en Ros for den svenske Ordning, at en Mand, der aabenbart har juridiske Evner, ikke kan afvinde det

teoretiske Studium mere Interesse, end at han kan drive det til 3. Karakter.

Maaske kan det ordnes saaledes, at der i visse Fag aflægges en Prøve, der ikke tæller med til Eksamen, maaske kan Strafferet flyttes over til 1. Del. Med Hensyn til konkrete Retstilfælde, da er det, bortset fra enkelte Fag, vanskeligt at stille disse til mundtlig Eksamen.

Der, hvor Terperiet særlig gør sig gældende, er vist nok den sidste Del af Eksamenslæsningen. Det er maaske saadan nu, at det kan spille en Rolle hele Livet igennem, om man har faaet et Par Points mere eller mindre, og det vilde naturligvis være heldigt, om man kunde komme bort herfra.

Maaske kunde man ogsaa indføre den Ordning, at der blev Adgang til ved 2. Del først at tage skriftlig Eksamen og $\frac{1}{2}$ Aars Tid senere mundtlig Eksamen.

Fakultetet var naturligvis i og for sig glad for, at der var blevet fremsat Kritik, men Taleren kunde dog ikke tilbageholde en Bemærkning om, at Indlederen sammen med enkelte andre, der havde udtalt sig om disse Spørgsmaal, har et vist Ansvar for, at der har bredt sig visse Misforstaaelser udenfor Fagfællernes Kreds. Fakultetet vil gerne efter den Anledning, som Kritikken maatte give, fremsætte Forslag, men synes ikke, at det er nødvendigt, at der nedsættes en stor Kommission til at foretage Ændringer.

Professor, Dr. jur. *Poul Andersen* udtalte, at han ikke havde mærket noget til den Beklæmmelse. Indlederen havde udtalt, at han følte ved at fremkomme med sin Kritik. Indlederen havde været meget kraftig i flere Henseender. 1ste Del var f. Eks. efter Indlederens Mening aldeles forfejlet; alle andre Steder i Verden var Studietiden 4 Aar. Taleren skulde heroverfor nævne, at i Frankrig var Studietiden for at opnaa en vis Grad 3 Aar, men for at opnaa Doktorgraden var Studietiden 5 Aar. Taleren kunde heller ikke undlade at fremsætte en Bemærkning om den Maade, hvorpaa Sagen var ført frem, den blev rejst gennem en Artikel i Pressen, hvilket dog var paafaldende, og hvorfor bliver Spørgsmaalet netop rejst i et Dagblad og ikke f. Eks. i U. f. R. Denne

Maade, hvorpaa Sagen blev rejst, har ikke været uden uheldige Følger. Den har først bevirket, at Finansudvalget har taget Spørgsmaalet op; dette Forhold skulde dog ligge fjernt fra dette Udvalg. Og paa en utilbørlig Maade er Universitetets Forhold blevet sammenkoblet med Manuduktionsaffæren.

Der er ingen Tvivl om, at megen Udenadslæren er blevet begrænset. Men det er jo saadan, at for de fleste Studenter er det en skøn Drøm at skyde en Genvej; man er tilbøjelig til at mene, at man maa kunne undvære alle disse kedelige Positiviteter og nøjes med visse Principper, men det er, som af Professor Sindballe fremhævet, forkert.

Indlederen havde vist stor Interesse for den almindelige Retslære, Forholdet ligger vanskeligt indenfor dette Fag; saavidt Taleren kunde se, havde den saakaldte Wienskole ydet den største Indsats af Tankearbejde paa dette Omraade, men der var efter hans Mening intet Forhold mellem Anstrengelserne og Resultatet; hvis der ingen er, der kan yde noget i et saadant Fag, er det rigtigst at lade det ligge. Taleren mente, at Specialerne fuldtud havde svaret til de Forventninger, som Fakultetet i sin Tid havde stillet til dem.

Med Hensyn til Forkortelse af Studietiden, da var det jo ikke nogen væsentlig Forkortelse, Indlederen foreslog, idet han dog ikke vilde gaa under 5 Aar. Taleren kunde for sit Vedkommende sige, at ogsaa han var glad for Kritiken, men de Ændringer, der skal foretages, skal der i hvert Fald ikke udefra gives et positivt Indhold.

Højesteretssagfører, Dr. jur. *N. Cohn* mente, at Indlederen havde opstillet for mange Theses og gjort dem for detaillerede; man maatte begrænse sig, hvis man skulde opnaa noget positivt. Taleren mente, at det vilde være uheldigt at slaa af paa det teoretiske Grundlag, det er vigtigt at have de grundlæggende Synspunkter. Det er f. Eks. det, der gør de danske Ingeniører dygtige, at de ikke blot har en praktisk Uddannelse, men at de har et teoretisk Grundlag, som gør, at de kan arbejde selvstændigt overfor nye Tilfælde; alle de nye Love f. Eks. kræver praktisk Behandling, men hvor skal Juristerne kunne gøre det, hvis de

ikke har Kendskab til Retsmaskineriets organiske Love; der er heller ingen Grund til netop nu at slaa af paa disse Krav, da der absolut ikke er Trang til flere juridiske Kandidater; de Aar, der tilbringes paa Universitetet er godt anvendt, det praktiske lærer man hurtigt.

Eksamensterperiet er naturligvis af det onde, men det er alligevel godt og rigtigt, at der er Eksamen, den kan paa en vis Maade sidestilles med de psychotekniske Prøver, som man jo nu indenfor mange andre Fag kommer ind paa at anvende.

Men derfor mente Taleren alligevel ikke, man kunde sige, at alt var godt, som det var. Der kan nok rejses det Spørgsmaal, om der er tilstrækkelig Plan og Sammenhæng, det bør være saaledes, at alle Fag gennemarbejdes, og det er en Fejl, at der er hele Fag, der ikke doceres. Taleren var en Tilhænger af den almindelige Retslære og særlig af Undervisning i Retskilderne. Taleren mente ikke, at Retshistorien kunde undværes, men der bør naturligvis foreligge en fuldstændig Fremstilling af Retshistorien; det er uheldigt, som det er nu, at ikke hele Retshistorien gennemgaas.

Derhos maa det tages i Betragtning, at der jo nu er et meget stort Antal Studenter sammenlignet med tidligere og et forholdsvis ringe Antal Lærere, derfor kan Undervisningen ikke være saa god, som den burde. Efter Talerens Mening burde der ikke ansættes Undervisningsassistenter eller lignende, men selvstændigt arbejdende Folk enten Professorer eller Docenter.

Pengene dertil kunde nok skaffes. Professorernes Gennemgang skulde naturligvis være gratis, men for den Undervisning, som blev givet af saadanne ekstra ansatte Professorer eller Docenter skulde der betales; det skulde være en frivillig Sag, om Studenterne vilde følge disse Forelæsninger eller ikke, men fulgte de dem, skulde der ydes Betaling. Disse Docenter skulde være fuldstændig selvstændige, og det vilde betyde en Opdrift indenfor Fakultetet; det er uheldigt, som det er nu, at den enkelte Professor har Monopol paa sit Fag, saaledes at det ligger fast i 30 Aar.

Ved Ansættelsen af saadanne selvstændige Docenter vilde der

kunne opnaas en tilstrækkelig Universitetsuddannelse, det vigtigste er at opøve Kærlighed til Faget.

Taleren kunde sammenfatte sin Udvikling derhen, at der

- 1) bør findes en virkelig fast sammenarbejdet Plan,
- 2) bør foretages en fuldstændig Undervisning i alle Fag,
- 3) bør ansættes flere selvstændige Docenter.

Taleren mente ogsaa, at det vilde være rigtigt ved eventuelle Ændringer at tage udenforstaaende med paa Raad.

Overretssagfører *Knud Jarnér* fremhævede ligesom den foregaaende Taler, at der var for faa Professorer i Forhold til det store Antal Studenter. 1. Del var efter Talerens Mening ikke god; 1. Del burde i højere Grad end nu være en propædeutisk Forberedelse til 2. Del. 1. Del burde give Garanti for, at den, der havde bestaaet den, egnede sig til Jurist.

Da der er saa faa Professorer, er det svært at undvære nogen af dem, og det er jo saadan, at der ude i Livet er stærkt Bud efter dem, hvad der er saa naturligt, thi der kan de heller ikke undværes; men saa burde der sørges for, at der blev ansat en Afløser i den Tid, Professoren var optaget af andre Opgaver.

Dr. jur. *Federspiel* var ikke overbevist om, at Universitetet selv kunde ordne Forholdene. Det var urigtigt, at der ikke fandtes kompetente Folk med Hensyn til disse Spørgsmaal; skulde f. Eks. Sagførerne ikke være kompetente, de havde dog indgaaende Kendskab til de unge Kandidater. Taleren mente, at Stoffet burde begrænses og Studietiden nedsættes til 4 Aar, men saa skulde der en ordentlig Uddannelse bagefter, helst en 3aarig Uddannelse, der skulde slutte med en Prøve.

Dommerfuldmægtig *Stig Bang* fremhævede, at man maa erindre, at de, der begyndte paa Studiet, jo i Virkeligheden er Skoledrenge; man kunde ikke straks lade dem kaste sig ud i store videnskabelige Afhandlinger. Undervisningen maatte til at begynde med være en fortsat Skoleundervisning, og visse positive Kundskaber maatte læres og læres udenad.

Taleren mente, det var heldigst med faa Manucenter paa

de enkelte Manuduktionshold; iøvrigt mente Taleren, at Forholdene i det store og hele var gode, som de var; eventuelt naar der blev foretaget nogle faa administrative Ændringer.

Landsretssagfører, Dr. jur. *Hartvig Jacobsen* havde været for-
bavset over Højesteretsagfører Meyers Foredrag. Det var ganske
overdrevet at tale om en kalket Grav eller, som en af Talerne
havde sagt, en Misère. Problemet var, om det juridiske Studium
blev drevet paa videnskabelig, forsvarlig Maade, og det mente
han, det gjorde. Det var ogsaa en Fejltagelse at tro, at Studen-
terne ikke kom paa Universitetet, det gjorde de, og Manuduk-
tørerne paalagde dem i mange Tilfælde at følge bestemte Fore-
læsninger.

Byretspræsident *Rytter* mente ikke, at Manuduktørerne kunde
undværes. For det første var der mange, der ikke havde Raad
til at undvære dem, idet de paa Grund af andet Arbejde ikke
kunde følge Universitetets Forelæsninger. For det andet bibragte
Manuduktørerne den fornødne Koncentrering af Stoffet og for
det tredie var der en Del, der havde godt af at have en Pisk over
Hovedet, men for Øjeblikket var Manuduktionsvæsenet drevet
ud i noget af en Karikatur, i hvert Fald er det ganske forkert,
hvis Manuduktørerne anbefaler at have 2 Manuduktører ad
Gangen; der skulde heller ikke kunne reklameres, og det var
galt, at have en 20—30 Manucenter paa Holdet paa een Gang.

Taleren mente for det første, at 1. Del maatte begrænses; visse
Fag kunde enten falde bort eller afsluttes med en Prøve, Vidnes-
byrd eller lignende; for det andet kunde man i højere Grad ind-
føre Eksamination i konkrete Retstilfælde, og for det tredie til-
trænges der visse Indgreb overfor Manuduktørerne.

Professor, Dr. jur. *Sindballe* bemærkede til Byretspræsident
Rytter, at Konsistorium havde taget sig af Reklameringsspørgs-
maalet derved, at man havde rettet Henstillinger til Manuduk-
tørerne.

2 Manuduktører til 1. Del havde kun været anvendt, saavidt
Taleren bekendt, i et ganske enkelte Tilfælde.

Taleren holdt stadig paa, at store Hold var bedst, men iøvrigt var der jo Konkurrence nok indenfor Manuduktørernes Kreds, hvis Studenterne mente, at det var bedre med faa paa Holdet, vilde man sikkert kunne opnaa det.

Indlederen fremsatte derefter nogle afsluttende Bemærkninger. Han fremhævede, at Dr. Hartvig Jacobsen havde Uret i, at Uddannelsen var forsvarlig. Det vigtigste var, at Universitetet bibragte Forstaaelse og derfor maatte man bort fra 1. Del, saaledes som den nu var. Det var uheldigt, at mange Professorer var Eneherrer, og at der intet Samarbejde var. Det fælles Maal var blevet tabt af Syne; man maatte huske paa, at det var et samlet Produkt, der skulde fremkaldes; man maatte søge at arbejde det hele sammen.

Det er dog ogsaa saaledes, at udenforstaaende maa kunne yde Bidrag til Klarhed over, hvad juridiske Kandidater bør kunne; nogle Ord fra os Sagførere bør kunne høres.

NOGEN FORGRUNDSSKIKKELSER I NORDISK RETSVIDENSKAP.

Foredrag af Professor, Dr. jur. *Fr. Stang*, Oslo, den 3. Februar 1930.

Efter Foredragsholderens Ønske refereres Foredraget ikke.

FORHANDLING OM MOTORLOVGIVNINGEN.

Diskussion indledet af

- 1) Byretsdommer *Victor Hansen* om de strafferetlige og procesuelle Regler i Motorloven,
- 2) Højesteretssagfører *N. J. Gorrissen* om de erstatningsretlige Regler i Motorloven

den 24. Februar 1930.

Mødet, der afholdtes som et Fællesmøde med Dansk Kriminalistforening, findes refereret i det af Kriminalistforeningen udgivne Hæfte: *Forhandlingerne paa Dansk Kriminalistforenings 23. Aarsmøde*, pag. 5—51, hvortil henvises.

I Diskussionen deltog Professor, Dr. jur. *Henry Ussing*, Højesteretssagfører, Dr. jur. *Hartvig Jacobsen*, Kontorchef *Lucas*, Dommer *Heide-Jørgensen*, Overretssagfører *Erik Salomon* og Ingeniør, cand. jur. *Damm*.

ERSTATNINGSANSVAR, FORSIKRING OG REGRES INDENFOR SKADEFORSIKRINGENS OMRAADE.

Foredrag af Professor, Dr. jur. *Henry Ussing* den 31. Marts 1930.

Foredraget er i alt væsentligt overensstemmende med et Foredrag, der blev holdt paa Assurandør-Societetets Møde den 15. Januar 1930, og som findes trykt i Nordisk Forsikringstidsskrift Aargang 10 Nr. 2 af 1. April 1930 pag. 173 ff. Foredraget gives her efter Nordisk Forsikringstidsskrift.

De Problemer, jeg har tænkt at fremdrage, angaar navnlig Forholdet mellem Forsikringsinstituttet og de almindelige Erstatningsregler, og de kan næppe løses tilfredsstillende uden Samarbejde mellem Jurister og Forsikringsmænd. Jeg møder da heller ikke med en paa alle Punkter færdig Mening. Af praktiske Grunde vil jeg kun tale om *Tingsskade*, ikke om Skade paa Person.

I.

Til Indledning maa jeg kort omtale *de almindelige Regler om Erstatning udenfor Kontraktsforhold*. Vor Rets Hovedprincip er jo Skyldprincippet: Erstatningsansvar er betinget af Skyld, dog ikke Skyld i rent individuel Forstand som den moralske Skyld, men et Forhold, der gennemsnitlig vil være saadan Skyld; Ansvarsbetingelsen kan i Almindelighed siges at være, at der ikke er udvist sædvanlig Agtpaagivenhed eller den Agtpaagivenhed, som en ordentlig Mand plejer at udvise.

I adskillige Tilfælde paalægger vor Ret dog Erstatningsansvar *uden saadan Skyld*. Den vigtigste Regel af denne Art er Danske Lov 3—19—2, der paalægger den, der har Folk under sig, Ansvar for sine Undergivnes Fejl; den samme Grundsætning mø-

der vi i Sølovens § 8 samt — noget skærpet — i Erstatningsreglerne i Motorloven, Stærkstrømsloven og Sporvejskoncessionerne. Men der er ogsaa Tilfælde, hvor Erstatningsansvar indtræder, skønt der ikke engang foreligger Fejl fra andre Personer, som man bærer Ansvar for. Som Eksempler herpaa kan nævnes en Del Regler om Skade voldt af Dyr og navnlig Bestemmelserne i Loven om Erstatningsansvar for Skade ved Jernbanedrift af 11. Marts 1921 og i Luftfartloven af 1. Maj 1923. Man kunde ogsaa nævne Reglerne om Ekspropriation.

Det er imidlertid min faste Overbevisning, at man ikke kan blive staaende ved disse spredte Lovbestemmelser, men at man maa anerkende visse almindelige Regler om Ansvar uden Skyld. I Retspraksis er saadant Ansvar allerede paalagt i enkelte Tilfælde, navnlig hvor det drejer sig om »Nødretshandlinger«, d. v. s. Handlinger, som sigter til at redde et Gode fra en truende Skade, og som er af en saadan Karakter, at de kun tillades netop af Hensyn til Nødssituationen. Men man maa uden Tvivl gaa videre endnu. I de vigtigste fremmede Lande har man i vor Tid anerkendt ret vidtgaaende Regler om Ansvar uden Skyld. De er noget forskellige, men gaar i Hovedsagen ud paa at indføre et skærpet Ansvar for visse farlige Virksomheder, eller kort sagt *Ansvar for farlig Bedrift*. Efter min Opfattelse maa Ansvarsreglen begrænses til Virksomheder af en *ekstraordinær* Karakter, men her maa den til Gengæld fastholdes med stor Styrke. Min Opfattelse har jeg for c. 15 Aar siden begrundet udførligt i »Skyld og Skade«. Den der givne Begrundelse kan jeg ikke mere godkende fuldt ud; men de Resultater, jeg naaede til, anser jeg vedblivende for at være i Hovedsagen rigtige.

Grundene til, at de ekstraordinære Virksomheder bør have Erstatningsansvar uden Skyld, er af forskellig Art¹⁾. For en Del er det de samme Grunde, som bærer den almindelige Erstatningsregel, derunder Præventionshensynet eller Ønsket om at forhindre Skade. Skyldprincippet er nemlig af retstekniske Grunde upraktisk ved saadanne Virksomheder. Det vil ofte være umuligt at konstatere, om der er begaaet Fejl. Dels gør

¹⁾ Sml. mine Bem. i Ugeskr. for Retsv. 1915 B 326 ff.

Bedrifternes Størrelse det ofte vanskeligt, dels er det med vor Tids tekniske Fremskridt jævnlig umuligt for en Domstol at danne sig en begrundet Mening om, hvilke Forholdsregler til at forebygge Skade der skal kræves truffet. Alle disse Vanskeligheder undgaar den ubetingede Ansvarsregel, hvoraf atter følger, at den sparer mange besværlige Processer og disses Omkostninger.

Der kan imidlertid ogsaa anføres andre Grunde til Støtte for Reglen. Hvor Virksomheden medfører særlig store Ulemper eller særlig stor Fare for Udenforstaaende, gør der sig lignende Hensyn gældende som ved Ekspropriation. Det kan i saadanne Tilfælde være tvivlsomt, om Virksomheden af den Grund ikke bør kunne kræves standset.²⁾ Men hvis man lader Virksomheden bestaa trods dens uheldige Følger, fordi den er meget værdifuld fra et samfundsmæssigt Synspunkt, er det naturligt ialfald at give de Udenforstaaende den svagere Retsbeskyttelse, at de kan kræve Erstatning for den Skade, Virksomheden tilføjer dem. Det anbefaler sig overhovedet at paalægge de ekstraordinære Virksomheder Ansvar uden Skyld, fordi det er gavnligt at skabe den størst mulige Sikkerhed og Tryghed hos Befolkningen. Det er endvidere hensigtsmæssigt ud fra en samfundsmæssig Betragtning: Hvis den ekstraordinære Bedrift ikke skulde dække de Tab, den paaførte Udenforstaaende, vilde det kunne ske, at den — uden at det opdagedes — i Aarevis gav Underskud i Samfundshusholdningen — nemlig derved, at den voldte Skader, der mere end opvejede de Fordele, den afkastede. — Noget saadant kan derimod ikke ske, hvis Bedriften skal erstatte al Skade, den forvolder. Saa bliver den nødt til at gøre sit Regnskab op, og saa vil det hurtigt vise sig, om den virkelig giver Overskud i Samfundets Husholdning. Ja man kan sige, at Erstatningsansvaret automatisk bremser de Virksomheder, hvis samlede Resultat er et Underskud i Samfundshusholdningen.

²⁾ Professor *Vinding Kruse* har i *Ejendomsretten* I S. 285 ff hævdet, at man i videre Omfang, end jeg har antaget i Skyld og Skade § 51, maa have Adgang til at forhindre Fertsættelsen af Virksomheder, der medfører varige Ulemper for Naboerne. Praktisk er Forskellen paa vore Anskuelser dog næppe stor, idet ogsaa jeg mener, at det er Virksomhedens *samfundsmæssige* Værdi, der er afgørende.

Den af mig forsvarede Grundsætning har endnu ikke vundet klar Anerkendelse her i Landet; men jeg er overbevist om, at Ansvar for ekstraordinær farlig Bedrift vil vinde Indpas her, som det er sket i andre Lande, deriblandt Norge. Og efter at vi har faaet de omtalte Regler om Jernbaner og Luftfartøjer, maa det efter min Mening staa Domstolene frit for at statuere Ansvar uden Skyld ogsaa ved andre ekstraordinære Virksomheder.

Hvis Sætningen anerkendes i nogenlunde vidt Omfang, kan man rejse det Spørgsmaal, om man ikke til Gengæld kan afskaffe Reglen i Danske Lov 3—19—2. Jeg tror dog ikke, Reglen kan undværes, blot fordi man anerkender Ansvar for ekstraordinære Virksomheder. Noget andet er, at der muligvis kan tænkes en fremtidig Retsordning, hvor Reglen kan forsvinde, jfr. ndfr. under IV. Foreløbig maa 3—19—2 altsaa bevares, og det er saa meget større Grund hertil, som det jo igennem Ansvarsforsikringen er blevet muligt for de ansvarlige at forandre deres Risiko til en regelmæssig Bedriftsudgift.

II.

Efter denne Oversigt over Erstatningsreglerne gaar jeg over til mit egentlige Emne, Forholdet mellem Forsikringsinstituttet og Skadeserstatningsreglerne, navnlig Spørgsmaalet om de to Institutter paavirker hinanden, eller om Forsikringsinstituttet ikke kan afgive Grundlag for en Ændring af Erstatningsreglerne.

Efter nugældende Ret er det den almindelige Opfattelse, at Forsikringsinstituttet ikke paavirker Erstatningsansvaret. Den Omstændighed, at *Skadelidende har forsikret*, bevirker i Almindelighed ingen Lettelse af Erstatningsansvaret. Indenfor Skadeforsikringens Omraade kan Skadelidende vel ikke kræve Tabet dækket mere end een Gang; men til Gengæld har Forsikreren Regres mod Skadevolderen. For Søforsikring har dette Hjemmel i Sølovens § 239; men en tilsvarende Regel er ved Domstolenes Praksis fastslaaet for anden Skadeforsikring.³⁾ Skadevolderen kan dog i et vist Omfang slippe fri for at bære Erstatningsbyr-

³⁾ Se herom min Afhandling »Forsikrerens Regresret« (i Tidsskrift for Retsvidenskab 1921. 19ff) S. 67.

den, dersom *han* har tegnet Forsikring mod den Skade, han tilføjer andre, og navnlig hvor han har tegnet Ansvarsforsikring.

Denne Retstilstand er næppe tilfredsstillende. I den sidste Menneskealder er den blevet angrebet fra flere Sider. I Lovgivingerne er der ogsaa indført visse Reforme. De vigtigste af disse ny Regler gaar ud paa at *begrænse Forsikrerens Adgang til Regres*. Saadanne Bestemmelser findes i de kendte Forsikringsaftalelove i Tyskland (§ 67.20^o), Schweiz (§ 72.3^o) og Øst-rig (§ 62.20^o). Fritagelsen for Regresansvar kommer efter disse Love kun en snævert begrænset Kreds af Personer til Gode, nemlig visse Nærpaarørende, Medlemmer af Husstanden eller lignende; og kun den østrigske Lovs Regel er ufravigelig. En noget videregaaende Fritagelse for Regresansvar er nu indrømmet i Sverige ved Forsikringsaftalelovens § 25.1^o, der afviger noget fra den tilsvarende Bestemmelse i det danske Udkast. Den svenske Lov hjemler kun Regres. dels hvor den ansvarlige har fremkaldt Forsikringsbegivenheden ved Forsæt eller grov Uagtsomhed, dels hvor han i Kraft af Loven er pligtig at betale Erstatning, hvad enten han er Skyld i Skaden eller ikke. Reglen kan fraviges ved en Bestemmelse i Forsikringskontrakten.

Det danske Udkasts Regel afviger først og fremmest ved, at det ikke nøjes med at begrænse Regressen. men hjemler, at *selve den Skadelidendes Erstatningskrav* kan nedsættes eller falde bort. Dette er vel ikke udtrykt ganske klart, men det fremgaar af Motiverne, at Ordene skal forstaaes saaledes. Fremdeles er den danske Regel ufravigelig, se § 25.3^o. Paa den anden Side er den mindre gunstig for den ansvarlige Trediemand⁴⁾ derved, at den ikke fritager ham helt for Ansvar, men kun giver Domstolene Adgang til at nedsætte Ansvaret eller lade det falde bort.

Naar disse Regler skal vurderes, maa jeg absolut foretrække en Regel, der som det danske Udkast *begrænser selve Erstatningsansvaret*. Efter min Mening er det her, Reformarbejdet skal sættes ind. Naar Erstatningsansvaret begrænses paa rette Maade,

⁴⁾ Det er noget misvisende, at § 25.2 Pkt. siger, at Kravet mod »Skadevolderen« kan nedsættes o. s. v., idet dette Udtryk ikke passer paa Husbonden, der er ansvarlig ifølge Danske Lov 3—19—2. Der burde staa »ham«, nemlig »Trediemand«, sml. den norske Affattelse.

bliver der næppe Brug for særlige Indskrænkninger af Regresretten indenfor Skadeforsikringens Omraade.

Hvis man nøjes med at begrænse Adgangen til Regres, kommer man til højst utilfredsstillende Resultater. I saa Fald bevarer Skadelidende sit Erstatningskrav, indtil han har faaet Tabet dækket enten af den ansvarlige eller af Forsikreren. Han har det derfor i sin Magt at afgøre, om Skadevolderen skal gaa fri. Hvis han holder sig til Skadevolderen, maa denne finde sig deri. Det kan derfor komme til at bero paa Tilfældigheder eller paa Skadelidendes Vilkaarlighed, hvem der skal bære Tabet. Dette er meget utiltalende og i Strid med de Grundsætninger, som i Nutiden har vundet Anerkendelse paa andre Retsomraader. Og man kan ikke nøjes med den Trøst, at det antagelig kun sjældent vil ske, at Skadelidende holder sig til Skadevolderen. Hermed kunde man til Nød berolige sig, dersom Fritagelse for Regres kun blev indrømmet overfor disse Nærpaarørende, men ikke, naar der gives saa vid en Regel som den svenske Lovs.

Der maa altsaa være en fast Regel om, hvem der i sidste Instans skal bære Tabet: Skadevolderen eller Forsikreren, saa at Tilfældighed og Vilkaarlighed udelukkes.⁵⁾ Hvis vi kommer til det Resultat, at Tabet i visse Tilfælde endeligt skal bæres af Forsikreren, er det naturligt at gøre *Skadevolderens Ansvar subsidiært*, saa at han kun skal betale, hvad Forsikreren ikke dækker. — Man kan dog ogsaa tænke sig den Ordning, at Skadelidende bevarer Adgangen til at indkræve Erstatningen hos Skadevolderen; men i saa Fald maa den Skadevolder, der betaler Erstatning, erhverve Regresret overfor Forsikreren. —

Det er altsaa selve Erstatningsansvaret, der maa begrænses i Tilfælde, hvor Skadelidende havde forsikret.⁶⁾ Heraf følger atter, at en Bestemmelse i Forsikringsaftalen ikke kan udvide Adgangen til Regres; thi Forsikringsaftalen kan selvfølgelig ikke ændre Lovgivningens Erstatningsregler.

⁵⁾ Jfr. Forsikrerens Regresret S. 45, 55; sml. nu ogsaa *Hoel: Risiko og Ansvar* S. 171.

⁶⁾ Det er ikke blot hævdet af mig i *Forsikrerens Regresret*; men allerede *Zahlmann* i *Ugeskrift for Retsvæsen* 1901. 289 ff, 997 ff og *N. H. Bache* i *Tidskrift for Retsvidenskab* 1917. 269 ff antog, at Skadevolderen blev fri for sin Erstatningspligt, naar der var forsikret.

I Principet kan jeg derfor billige det danske Udkast; dets *nærmere Udformning* af Reglen kan jeg derimod ikke godkende fuldt ud.

Det kan omtvistes, om man bør nøjes med at give Domstolene Adgang til at begrænse Ansvarret efter deres Skøn. Det er jo en besværlig Regel, der vil nødvendiggøre mange Retssager eller Forligsforhandlinger, og jeg vilde tro, at Praksis i de allerfleste Tilfælde lod Erstatningen falde helt bort. Paa den anden Side er det ganske vist det forsigtigste foreløbig at blive staaende ved en fakultativ Regel. En absolut Regel som den svenske kunde befrygtes at medføre en for stor Afslappelse af Agtpaagivenheden.

Fra den anden Side kan man rejse det Spørgsmaal, om Reglen ikke gaar for vidt. De danske Møtiver viser, at man navnlig har tænkt sig Reglen anvendt i Tilælde, hvor Forsikringstageren ikke vilde ønske at drage Skadevolderen til Ansvar, altsaa i Tilfælde som dem, der gaar ind under de nylig omtalte fremmede Lovbestemmelser. Jeg tror imidlertid, at Reglen vilde blive benyttet i langt videre Omfang. Den gør jo ingen Begrænsning, og Motivernes Udtalelse kan ikke binde Domstolene. Højesteretssagfører *Oluf Petersen*, der behandlede Retgresspørgsmaalet paa Kongressen i Oslo ifjor, fandt da ogsaa, at Reglen gik for vidt⁷⁾. Jeg erkender, at det er meget vanskeligt at besvare dette Spørgsmaal paa Forhaand; men jeg tror dog, at man i Hovedsagen kan godkende Reglen.

Der kan imidlertid i forskellige Retninger rejses Spørgsmaal om at modificere Reglen.

For det første er der vistnok Grund til at indrømme visse Grupper af Skadevoldere en *videregaaende Fritagelse* for Ansvar. Udkastets Regel giver jo ingen sikker Fritagelse, og den omfatter slet ikke grov Uagtsomhed.

En videregaaende Fritagelse er klarest paakrævet, hvor Skadevolderen hører til Forsikringstagerens Nærmeste eller til hans Husstand. Her kan man formentlig sætte Uagtsomhed ud af Betragtning i lignende Omfang som Sikredes egen Uagtsomhed.

⁷⁾ Se Nordisk Forsikringstidsskrift 1929. 570 f, 670 ff. Til det følgende kan iøvrigt ses Forsikrerens Regresret S. 55 ff.

jfr. Udkastets § 18. Hvis denne Bestemmelse bliver Lov, bør Skadevolderen altsaa gaa helt fri ved simpel Uagtsomhed, og ved grov Uagtsomhed bør hans Ansvar kunne nedsættes; og jeg mener, at dette bør fastslaaes ved en Lovregel, der ikke kan fraviges ved Forsikringskontrakten — hvad Højesteretssagfører *Oluf Petersen* derimod er en Modstander af.⁸⁾ — Skulde Udkastet imidlertid ikke blive ændret paa dette Punkt, haaber jeg, at Selskaberne kan enes om en fæiles Policeklausul vedrørende disse Tilfælde.

En tilsvarende Regel bør formentlig opstilles om Personer, der staar i Tjenesteforhold til Forsikringstageren, forsaavidt de forvolder Skade i Tjenestens Udførelse. Men selv udenfor Tjenesteforhold er der vistnok Grund til at begrænse Ansvar for Personer, der under Udførelse af kontraktmæssig Virksomhed for en anden volder Skade paa hans Ting⁹⁾). Det drejer sig her navnlig om Virksomhed i Henhold til Entreprisekontrakter eller Værkstedskontrakter, f. Eks. en Aftale om elektrisk Installation i en Bygning.

Med Hensyn til Ansvar i *Kontraktsforhold* er det danske Udkasts Regel iøvrigt noget uklar, saa vidt jeg ser. Ansvar vil hyppigt bero paa, at der er begaaet Fejl af de Folk, der sættes til at udføre Arbejdet; men det er ikke helt klart, om saadanne Tilfælde omfattes af § 25.5 Pkt. Det gør de vistnok ikke; thi Medkontrahentens Ansvar kan i disse Tilfælde ikke siges at hvile udelukkende paa Danske Lov 3—19—2. I Kontraktsforhold har Skyldneren nemlig et endnu strengere Ansvar for sine Folk end det, 3—19—2 hjemler¹⁰⁾. Jeg tror imidlertid, at man i Kontraktsforhold kan fritage Skyldneren for Ansvar selv i saadanne Tilfælde og overhovedet som Hovedregel lade Forsikreren bære Byrden, med mindre der er udvist grov Uagtsomhed. Derfor maatte

⁸⁾ Jfr. mine Udtalelser i Forsikrerens Regresret S. 55 og paa den anden Side *Oluf Petersen* i Nordisk Forsikringstidsskrift 1929. 577.

⁹⁾ Se herom nærmere Forsikrerens Regresret S. 75. *Oluf Petersen* i Nordisk Forsikringstidsskrift 1929 S. 672.

¹⁰⁾ I de danske Motiver S. 62 siges det, at § 25. 2 Pkt. ikke finder Anvendelse, hvis Erstatningskravet tillige har anden Hjemmel end 3—19—2, f. Eks. Bestemmelserne om Rederens Ansvar efter Sølovens §§ 7 og 8. Motiverne taler imidlertid her ikke særskilt om Kontraktsforhold.

f. Eks. ogsaa den, der har laant en Ting, der er forsikret, kunne fritages for det strenge Ansvar i Henhold til danske Lov 5—8—1.^{10a)} Men Reglen bør maaske ikke gælder alle Kontrakter, og den bør ialfald ikke være ufravigelig.

Hermed kommer jeg til det andet Punkt, hvor Udkastets Ordning er utilfredsstillende. Jeg mener ikke, at *Forsikreren* skal kunne betinge sig Regres i videre Omfang ved en Bestemmelse i *Forsikringskontrakten*. Men Erstatningsbetingelserne bør kunne ordnes frit ved *Aftalen mellem Forsikringstageren og den eventuelle Skadevolder*, altsaa f. Eks. ved *Entreprisekontrakten*. Det er urimeligt at gribe ind i saadanne Aftaler med præceptive Regler, og det vilde maaske være betænkeligt i visse Tilfælde, f. Eks. ved Transport- eller Speditionsaftaler. Saafremt en saadan Aftale bestemmer, at Transportøren eller Speditøren skal hæfte ogsaa for simpel Uagtsomhed eller for sine Medhjælperes Fejl, er der efter min Mening ingen Grund til at udelukke Forsikreren fra fuld Regres mod Transportøren eller Speditøren. Paa dette Punkt er Forslaget næppe vellykket. Det udelukker vel ikke Vedtagelser i Værkslejekontrakten; men selv hvor Værkslejekontrakten skærper Entreprenørens Ansvar, maa Udkastets Regel formentlig udelukke Forsikrerens Regres i samme Omfang som ellers. Forslaget vil altsaa i disse Tilfælde kunne føre til, at Skadelidende vilkaarlig kan bestemme, om Skadevolderen skal bære Ansvaret. — Hvor stor praktisk Betydning dette har, beror paa, om § 25.2 Pkt. omfatter Ansvar for Folks Fejl i Kontraktsforhold.

Den rationelle Løsning vilde efter det udviklede være at udskille § 25.2 Pkt. helt fra Regresreglen og i Stedet for opstille en selvstændig Lovbestemmelse om Begrænsning af Erstatningsansvaret. Denne Bestemmelse skulde for det første omfatte de Tilfælde, der gaar ind under Udkastets § 25.2 Pkt.; men dernæst skulde den hjemle videregaaende Ansvarsfritagelse for Nærpaarørende og Personer i Forsikringstagerens Tjeneste, og endelig skulde den maaske suppleres med en deklaratorisk (fravigelig) Regel om, at Ansvaret i Kontraktsforhold, forsaavidt Skaden er

^{10a)} Sml. særlig om Antomobilforsikring *Knud Christensen* i *Nordisk Forsikringstidsskrift* 1930 S. 89 ff.

dækket ved Forsikring, kun indtræder, hvor der er udvist Forsæt eller grov Uagtsomhed.

Hvis en saadan Ordning gennemføres, kan *Regresreglen* til Gengæld gøres ganske almindelig, idet Skadeforsikreren *altid* faar fuld Regres. Første Stykke af § 25 vilde da kun komme til at omfatte det nuværende 1. Punktum, og 3. Stykke maatte da knyttes sammen med 2. Stykke, idet det blev overflødigt for Skadeforsikringens Vedkommende.

En Ordning som den skitserede vilde ikke blot give rene Linier, men tillige have den Fordel, at man i vidt Omfang blev fri for *Regres imellem to Forsikringsselskaber*. Under den nuværende Ordning sker det jo hyppigt, at det ene Selskabs Regreskrav skal dækkes af et Ansvarsforsikringsselskab. Højesteretssagfører *N. H. Bache* har gjort gældende, at en saadan Regres er ganske hensigtsløs og kun medfører Omkostninger.¹¹⁾ Heri er der noget rigtigt, men det er en stor Overdrivelse. Regresreglerne kan ikke helt undværes, dersom Byrderne skal ligge paa de rigtige Skuldre. Det viser sig klart med Hensyn til de ekstraordinære farlige Virksomheder. Hvis man fritog dem (og dermed deres Ansvarsforsikrere) for at betale Erstatning, naar Skadelidende selv havde tegnet Forsikring, vilde Følgen blive, at de ekstraordinære Virksomheder for en Del blev drevet paa de Udenforstaaendes Bekostning. Præmierne for den Risiko, Bedriften skaber, maatte betales af de Udenforstaaende, hvis Goder Bedriften satte i Fare; og dette betyder i Virkeligheden, at de Udenforstaaende i det lange Løb kom til at betale alle Skaderne. En saadan Ordning vilde imidlertid være uretfærdig og uheldig fra et samfundsøkonomisk Synspunkt.

Hvorvidt den Omstændighed, at der er Forsikrere paa begge Sider, kan begrunde en Indskrænkning af Regressen, beror bl. a. paa, om Udelukkelse af Regres ikke vilde have til Følge, at Præmiebyrden blev urigtig fordelt. Der er uden Tvivl Tilfælde, hvor det ikke vilde frembyde Betæneligheder at afskære Regres; saaledes ved Sammenstød mellem Motorkøretøjer. Hvor begge Par-

¹¹⁾ Ugeskrift for Retsv. 1920 B. 327, men deroverfor mine Bemærkninger i samme Aargang S. 389.

ter hører til samme Risikogruppe, og hvor tilmed Ansvarsforsikringen normalt tegnes sammen med anden Forsikring, er det formentlig naturligt at ophæve al Regres, forsaavidt Skaden falder indenfor Forsikringernes Omfang, bortset fra Tilfælde, hvor der foreligger grov Skyld. Det samme kunde tænkes gennemført paa andre Omraader, hvor Ansvarsforsikring er almindelig, og hvor Risikoen paa begge Sider er nogenlunde lige stor, saa at det maatte antages, at Præmiernes Fordeling ikke blev forrykket væsentlig ved Afskaffelse af Regres. Dette skal jeg dog ikke udbyde nærmere her; selve det tilgrundliggende Synspunkt kommer jeg tilbage til i en anden Sammenhæng.

III.

Hvis man først godkender de Regler, der er skitseret i det foregaaende, melder der sig naturligt det Spørgsmaal, om en tilsvarende Begrænsning af Erstatningsansvaret ikke bør ske, hvor Skadelidende ikke har forsikret, men *kunde og burde have forsikret*. Det bør vistnok antages.¹²⁾ Det er muligt, at Domstolene, naar Forsikringsaftaleloven er gennemført, vil kunne nedsætte Ansvaret i saadanne Tilfælde ud fra den Betragtning, at Undladelsen af at tegne sædvanlig Forsikring er »egen Skyld«. Dette vilde dog næppe være en tilfredsstillende Løsning. Der bør ialfald med Tiden gives faste Regler paa dette Punkt. Dersom der praktisk kan gennemføres en meget omfattende Skadeforsikring, vil man kunne gaa langt ad denne Vej, som jeg skal forsøge at paavise om lidt.

IV.

I det foregaaende har jeg søgt at paavise, at Forsikringsinstituttet kan overflødiggøre visse Erstatningsregler og derfor føre til en Nedsækering af Erstatningsretten. Der er imidlertid dem, der mener, at Forsikringsinstituttet omvendt bør medføre en Udvidelse af Erstatningsansvaret. Det er navnlig Ansvarsforsikringen, man har tiltænkt denne Rolle.

I et vist Omfang er Muligheden af Ansvarsforsikring forlængst blevet udnyttet til Støtte for de moderne Regler om Ansvar uden Skyld. I Praksis har det efter manges Mening ogsaa en ikke

¹²⁾ Se Forsikrerens Regresret S. 63 med Henvisninger.

ringe Indflydelse paa Domstolenes Afgørelser, om Sagsøgte havde ansvarsforsikret; hidtil er dette dog af de fleste betragtet som et irrelevant Moment.

Imidlertid er der nylig af en ung norsk Videnskabsmand, Dr. *Hoel*, fremsat en stik modsat Opfattelse¹⁵⁾ Hoel hævder, at det er velbegrunderet at tage Hensyn til, om der er tegnet Ansvarsforsikring, og at Ansvarsforsikringsinstituttet med nogle Forbedringer kan blive egnet til at bevirke en Revolution af Erstatningsretten. Han hævder, at Ansvarsforsikringen radikalt bør omdannes til en ren Forsikring af fremmed Interesse — noget som den tvungne Ansvarsforsikring allerede praktisk nærmer sig til at være —, og at den dernæst bør udvides, saa at den dækker Trediemand mod Skade, som Forsikringstageren volder ham, selv om Skaden maa betegnes som hændelig. Naar Ansvarsforsikringen omdannes saaledes, kan den efter Hoels Mening blive Grundlaget for en mægtig Udvidelse af Erstatningsretten.

I første Række bliver der dog ikke Tale om Erstatningsansvar for den enkelte, derimod om en vidtstrakt Pligt til at tegne Ansvarsforsikring. Den, der tegner behørig Ansvarsforsikring, skal være fri for yderligere Ansvar. Et egentligt Erstatningsansvar for den enkelte skal paa vide Felter kun indtræde, saafremt Forsikringspligten er tilsidesat; og selv i saadanne Tilfælde bør Erstatningen normalt begrænses til det Beløb, for hvilket der burde være tegnet Ansvarsforsikring. Hvis begge Parter — baade Skadevolder og Skadelidende — burde have forsikret, kan der blive Tale om Nedsættelse af Erstatningen. Ad disse Veje nærmer vi os til *Idealet*, nemlig *alles Solidaritet* eller med andre Ord den Ordning, at saavidt muligt alle Skader fordeles paa en eller anden Maade.

Hoel er selv klar over, at dette ialfald for en Del kun en Fremtidsmusik; men derfor har det ikke ringere Interesse. Det er efter min Mening ganske naturligt at rejse Spørgsmaalet om Erstatningsrettens Fremtid. Hoels Tanker bør derfor prøves ikke blot af Juristerne men ogsaa af Forsikringsverdenen. Selv om man mener, at radikale Omdannelser af Erstatningsretten endnu ligger et Stykke ud i Fremtiden, er det naturligt, at man søger

¹⁵⁾ G. Astrup Hoel: Risiko og Ansvar (1929) navnlig S. 190 ff, 206 f.

at danne sig et Begreb om Udviklingens Retning, for at man ikke ved Afgørelsen af Øjeblikkets smaa Spørgsmaal skal spærre Vejen for en rationel Omdannelse af Erstatningsretten.

Det første Spørgsmaal bliver da, om Idealet virkelig er en almindelig Fordeling af alle Skader — eller særlig af alle Tings-skader, som jeg i denne Sammenhæng alene tænker paa —. I og for sig er det vel et tiltalende Maal; men man kan rejse det Spørgsmaal, om det ikke vil kræve for stort et Apparat, og om det ikke vil have uheldige Virkninger i andre Retninger. I første Henseende melder sig ogsaa Spørgsmaalet, om det ikke bliver simplere at lade Staten overtage en Del af Risikoen. Dette Spørgsmaal ser jeg dog bort fra. Hvad dernæst Virkningerne angaar, saa kan man navnlig spørge, om den almindelige Fordeling af Tabene ikke vil svække Befolkningens Agtpaagivenhed i betænkelig Grad. Dette Spørgsmaal kan ikke besvares blot ved en Henvisning til, at Lovgivningen tillader Ansvarsforsikring, ja til Dels paabyder den. For det første er Lovgivningens Stilling til Ansvarsforsikringen endnu ikke endelig fastslaaet. Vi ser allerede, at man søger at imødegaa Farerne ved Ansvarsforsikring paa forskellig Maade;¹⁴⁾ og det er derfor ikke udelukket, at Lovgivningen kan tvinges til at gaa videre ad denne Vej, efterhaanden som Ansvarsforsikringen breder sig. For det andet har de almindelige Erstatningsregler vistnok endnu en stor Betydning selv i de Tilfælde, hvor der er tegnet Ansvarsforsikring. Erstatningsreglernes væsentligste Betydning ligger maaske ikke i den Frygt for Ansvar, som de kan fremkalde i selve Handlingens Øjeblik, men i, at de bidrager til at skabe eller styrke *en almindelig Indstilling i Livsførelsen*, en »Ansvarsbevidsthed« (Ansvar herved ikke forstået i juridisk Betydning), der for de fleste Mennesker afføder den *Vane* at være agtpaagivende.

Hvis det fremtidig blev Hovedreglen, at Skadeforvoldelse ikke paadrog Ansvar, idet den almindelige Forsikringspligt traadte i Stedet, er jeg tilbøjelig til at tro, at Agtpaagivenhedsniveauet vilde synke stærkt, og at man vilde blive tvunget ind paa at lægge større Vægt paa at modvirke Skader ad andre Veje, f. Eks. ved

¹⁴⁾ Se *Dagfinn Dahl*: Ansvarsforsikring 209 ff.

Straffebestemmelser. Man kan maaske allerede spore en vis Udvikling i denne Retning i Motorlovgivningen.

Det er dog muligt, at disse Betæneligheder ikke vil kunne standse Forsikringstankens Sejr. Under denne Forudsætning maa Hovedspørgsmaalet blive, hvorledes man skal fordele Forsikringens Byrder, eller med andre Ord, *hvem der skal betale Præmierne*. Det gælder her at anlægge et samfundsmæssigt Synspunkt. Vi maa dels prøve, om der er særlige Grunde til at lægge Byrden paa bestemte Grupper af Personer, dels søge at naa en saa enkel og billig Ordning som muligt.

Allerførst paatrænger sig Spørgsmaalet, hvorvidt man skal kræve, at den enkelte tegner Forsikring i sin Egenskab af eventuel Skadelidende eller i Egenskab af eventuel Skadevolder — det sidste vilde være Ansvarsforsikring i Hoels Forstand —. Hoel har ikke taget dette Spørgsmaal op til samlet Behandling. Hans Mening er derfor ikke helt klar. Men det fremgaar dog af hans Bog at han vil kræve Ansvarsforsikring tegnet i meget vidt Omfang.¹⁵⁾ Enhver skal tegne Ansvarsforsikring mod den Skade, han tilføjer andre direkte og umiddelbart ved aktiv Optræden, hvad enten der kan lægges ham noget til Last eller ej. Hoel vil endogsaa paalægge Forældre Ansvar for deres Børns skadegørende Handlinger eller rettere paalægge dem at tegne Ansvarsforsikring for al Skade, Børnene volder.

Paa dette Hovedpunkt er Hoels Løsning efter min Mening ganske forfejlet. Hoel begaar i Virkeligheden her samme Fejl som de Forfattere, der indenfor Erstatningsretten har hævdet det rene Foraarsagelsesprincip. Hans Begrundelse er da ogsaa nærbeslægtet med deres: »*Samtlige* Risikosubjekter er nærmere til at bære de indtrufne Skader end *samtlig*e trufne«. Indenfor Erstatningsretten maa Foraarsagelsesprincippet afvises.¹⁶⁾ Det vilde medføre et uforholdsmæssigt Spild af Kraft og Penge ved de tallose Erstatningssager. Men noget lignende gælder, dersom Erstatningsretten afløses af en almindelig Forsikringsordning. Forsikringsbyrden bør som Hovedregel kun paalægges de eventuelle Skadevoldere (»Risikosubjekterne«), hvor deres Virksomhed er

¹⁵⁾ Re Risiko og Ansvar S. 192 og 207.

¹⁶⁾ Se Skyld og Skade S. 118 ff og § 29.

ekstraordinær og medfører en særegen Risiko. Det vilde medføre urimeligt Besvær og uforholdsmæssige Omkostninger, om enhver skulde tegne Ansvarsforsikring, selv om han ikke udfolder anden Virksomhed end det store Flertal af Mennesker. Ved Ansvarsforsikring vil, selv om Forsikringen omdannes som af Hoel foreslaaet, Forsikringens Gennemførelse, Skadereguleringen o. s. v. nødvendigvis blive mere kompliceret end Gennemførelsen af en Forsikring, som man tegner til Dækning af sin egen Skade. Hoels Ordning vilde fremdeles medføre, at Tabet i vidt Omfang maatte fordeles mellem Skadevolderens og Skadelidendes Selskab. Ved ekstraordinære Virksomheder falder de anførte Betæneligheder derimod i det væsentlige bort. Her kan man derfor gennemføre den retfærdige Ordning, at disse Virksomheder bærer deres egne Omkostninger, derunder de Skader, de forvolder Udenforstaaende. De Grunde, der taler herfor, er — bortset fra Præventionshensynet og de dertil knyttede retstekniske Hensyn — de samme som dem, der taler for at paalægge disse Virksomheder Ansvar uden Skyld. Navnlig passer ogsaa her den nationaløkonomiske Betragtning, at man kun saaledes faar Klarhed over disse Virksomheders Værdi for Samfundet og undgaar Faren for, at en saadan Virksomhed vedblivende drives med Underskud for Samfundet, uden at det opdages.

Ogsaa forsikringsteknisk maa det efter mit — ganske vist usagkyndige — Skøn være en Fordel, at de særlige Risikoer, der knytter sig til de ekstraordinære Virksomheder, udskilles til selvstændig Forsikring. Det er muligt, at der ogsaa for enkelte andre Arter af Virksomhed bør gennemføres Ansvarsforsikring; men som Hovedregel bør Ansvarsforsikringen begrænses til de ekstraordinære Virksomheder.

Iøvrigt bør Forsikringen gennemføres paa den Maade, at enhver tegner Forsikring som eventuel Skadelidende, d. v. s. *mod de Tab, han selv kan komme til at lide*. Det vil være simplere og billigere, og det vil være lettere at gennemføre en saadan Ordning af flere Grunde. Et Ansvarsforsikringssystem vilde kræve, at der blev paalagt Pligt til at tegne Ansvarsforsikring, og denne Pligt maatte haandhæves med skrappe Tvangsmidler, hvis den skulde naa sit Maal. Noget tilsvarende vilde ikke være nødven-

digt ved en Ordning, der i Hovedsagen var baseret paa, at enhver forsikrede sig mod sit eget Tab, saaledes som jeg foreslaar. Fremdeles kan det nævnes, at en Forsikringspligt vanskeligt kan gennemtvinges overfor formueløse Personer, hvilket vilde være meget uheldigt under et Ansvarsforsikringssystem, da formueløse Personer dog kan foraarsage Skade; derimod vilde det, under en Ordning som den af mig forsvarede, ikke give Anledning til Ængstelse, at de formueløse undlod at tegne Forsikring, idet denne kun skulde dække deres egne Tab.

Det sidste Spørgsmaal, der melder sig, er, om en saadan Ordning forsikringsteknisk kan gennemføres. Dette Punkt tilfalder det selvfølgelig Forsikringsmændene at besvare. Efter mit Lægmandsskøn vilde det vel ikke være let, men næppe umuligt. Det vilde være nødvendigt at skabe en ny Forsikringsbranche. Med Hensyn til Tingsskade maatte der indføres en Forsikring af lignende Art som Ulykkesforsikringen, en »Tings-Ulykkesforsikring«. Den skulde i Principet omfatte al Tingsskade, der foraarsages af andre Mennesker, ialtfald forsaavidt den ikke dækkedes ved Forsikringer henhørende til sædvanlige Specialbrancher; men det vilde være naturligt at lade den omfatte ogsaa de Ulykker, der ikke var foraarsaget af andre Mennesker. Først og fremmest maatte den udfylde Hullerne mellem de sædvanlige Tingsforsikringsbrancher; men selvfølgelig maatte dens Indførelse give Anledning til at prøve, om man ikke kunde afskaffe flere eller færre af Specialbrancherne — om muligt lade dem alle gaa op i den ny Branche. —

En saadan Forsikring vilde være fuldkomnere end Hoels Ansvarsforsikring, dels fordi den kunde omfatte ogsaa Skade, der ikke er foraarsaget af Mennesker, dels fordi den kunde skabe Sikkerhed for Erstatning af hele Tabet. Ansvarsforsikringen vilde ikke give Sikkerhed herfor, dersom den tegnedes med et bestemt Maksimum, som det plejer at ske, og som Hoel forudsætter. Fremdeles vil Forsikringens Gennemførelse, Skaderegulering o. s. v. blive simplere end Ansvarsforsikringens og derfor spare Omkostninger.¹⁷⁾ Besparselsen bliver særlig stor, hvis den

¹⁷⁾ Den vil ogsaa spare Omkostninger derved, at den i langt ringere Grad end Hoels Ordning fører til at fordele Skaden mellem Selskaberne paa de to Sider.

ny Forsikringsbranche kan opluge en Del af de ældre Brancher.

Som allerede anført staaer det til Forsikringsverdenen at bestemme, om en saadan Ordning er praktisk gennemførlig, og om Apparatet ikke bliver for stort og dyrt. Hvis den en Gang bliver gennemført, er det muligt, at man kan afskaffe det meste af de nugældende Erstatningsregler, idet det personlige Ansvar begrænses til de Tilfælde, hvor der foreligger særlig grov Skyld, samt til de ekstraordinære Virksomheder.

Diskussion:

Byretsdommer *Bentzon* udtalte, at efter hans Mening burde Regres kun være udelukket, hvor det stemmede med Kontrahenternes Aftale og navnlig med, hvad der maatte antages at have været Forsikringstagerens Mening, derfor mente han, at Regres burde være udelukket overfor f. Eks. nærstaaende Personer. Iøvrigt mente Taleren, at det vilde være urigtigt at løsrive Ansvarsforsikringen fra den gældende Erstatningsret, saaledes som Hoel vil gøre det.

Proessor, Dr. jur. *Poul Andersen* kunde ikke forstaa, at Skadevolderens Ansvar skulde være forskelligt, eftersom Skadelidte havde forsikret eller ej. En Regel om, at Erstatningspligten bortfaldt, naar Skadelidte havde forsikret, vilde efter Talerens Mening ogsaa svække Agtpaagivenheden.

De af Indlederen omtalte Theorier vilde f. Eks. ogsaa føre til, at en Skadevolder altid vilde blive erstatningspligtig for Skade, der blev tilføjet f. Eks. Staten, der var sin egen Assurandør og noget saadant vilde være urimeligt.

Indlederen fremsatte nogle afsluttende Bemærkninger. Han udtalte, at Erstatningspligten naturligvis ogsaa maatte bortfalde i et Tilfælde som det af Professor Andersen omtalte, hvor en Institution som Staten var Skadelidt, en saadan Institution maatte stilles ganske, som om der var tegnet Forsikring.